

Zandsteenroute Bad Bentheim-Gildehaus

Een routebeschrijving met talrijke foto's

SANDSTEIN
MUSEUM
BAD BENTHEIM

Bad Bentheim, de stad van het zandsteen

Bentheimer zandsteen wordt al meer dan 800 jaren in de Bentheimer en Gildehauser steengroeves gewonnen en bewerkt. Het is een steensoort die zich voor uiteenlopende doeleinden leent. Bentheimer zandsteen heeft niet alleen het stadsgezicht van Bad Bentheim en zijn omgeving op onvergelykelijke wijze bepaald, maar het vervult ook een belangrijke rol in de geschiedenis van de regio.

Als uitloper van het Teutoburger Woud ontluikt Bentheimer zandsteen in de vorm van een smalle heuvelrug met een lengte van ongeveer 7 km. Ten zuiden van het stadje Schüttorf rijst het op uit het Vechtedal en strekt zich uit van oost tot west via Bad Bentheim tot aan Gildehaus, met een uitloop tot dichtbij de Nederlandse grens. De heuvelrug bereikt in Bad Bentheim zijn hoogste punt (ca.

90 m). Op die plek werd de Bentheimer Burcht opgetrokken.

Langs de hele Bentheimer heuvelrug werd zandsteen gewonnen. De open steengroeves noemde men „Kuhlen“. De steenhouwers waren de „Kuhlerks“. Het zandsteenmassief bereikt in het stadsgebied van Bad Bentheim een hoogte van ongeveer 70 meter, en in Gildehaus ongeveer 60 meter.

Eeuwenlang vormde het Bentheimer zandsteen de basis voor de economische ontwikkeling van de graafschap Bentheim. Vooral met Nederland ontspoon zich een levendige handel die in de 17e en 18e eeuw zijn hoogtepunt bereikte. Voor de handel met Nederland werd bij voorkeur het zandsteen uit de Gildehauser groeves gebruikt.

Rond 1900 leidden de toenemende industrialisering en een sterke afname van de vraag tot de neergang van de winning van Bentheimer zandsteen. Tegenwoordig wordt alleen nog in het stadsdeel Gildehaus zandsteen gewonnen.

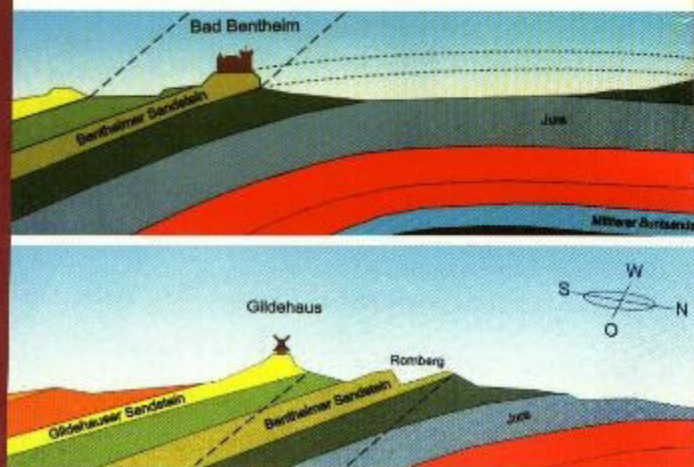
Een groot aantal „slapende“ steengroeves in Bentheim en Gildehaus kenmerken tegenwoordig het vroegere ontginningsgebied van het zandsteen. Overblijfsels van voormalige steengroeves zijn nog op veel plaatsen in de binnenstad van Bad Bentheim te vinden. De terrasvormige aanblik van de zuidzijde van Bad Bentheim met zijn „Bülten“ en „Stiegen“ is door de winning van de zandsteen ontstaan. Op de ontgonnen vlakke gronden bouwden de Bentheimers hun huizen. Daardoor is er in de binnenstad van Bad Bentheim alom zandsteen aanwezig, zoals in de vorm van oprijzende rotsen, als metselsteen en plaveisel of als bouwsteen van veel gebouwen.

Geologie van de Bentheimer zandsteen

Bentheimer zandsteen is puur quartz-zandsteen met een regelmatige korrelstructuur, die ongeveer 125 miljoen jaar geleden (onderkrijttijdperk Valanginien) uit zandafzettingen van de oceaan is ontstaan. Het Bentheimer zandsteen heeft een grote dichtheid, weersbestendigheid en hardheid, en het laat zich goed bewerken. Het is bovendien zeer poreus en het neemt in het stadsgebied van Bad Bentheim een grote hoeveelheid grondwater op. In de noordelijke graafschap Bentheim en het zuidelijke Emsland vormt de onderaardse laag zandsteen het stenen reservoir voor aardolie. De aardoliereservoirs in deze regio behoren tot de grootste in Duitsland.

Parallel aan de Bentheimer heuvelrug verloopt zuidelijk van Bad Bentheim van Sieringhoek tot aan de Mühlenberg in Gildehaus de Gildehauser heuvelrij. Hier vindt men een jongere soort zandsteen, met de geologische aanduiding „Gildehauser zandstein“. Het is licht brokkelig en daarom niet geschikt om te bewerken. In tegenstelling tot het Bentheimer zandsteen is het rijk aan fossielen.

Zandsteenroute

Lieve Gasten!

U wordt uitgenodigd voor een kennismaking met de zandsteenroute Bad Bentheim – Gildehaus, te voet of met de fiets. De route is als een rondgang van in totaal ongeveer 17 km lengte aangegeven. De afstand is telkens tot het eerstvolgende doel gemarkeerd. Men kan de route ook in etappes afleggen. Hier en daar is hij bergachtig.

1 Uitgangspunt is het **Zandsteenmuseum Bad Bentheim** in het Schlosspark aan de Funkenstiege. Wij bevinden ons hier aan de voet van Burcht Bentheim. Voor het beginnen van de tocht is het de moeite waard om de Funkenstiege omhoog te gaan. Aan de linkerkant bevindt zich een zeer markante rotsformatie. Door weersinvloeden ontstonden hier afzonderlijke rotsen, en de imposantste heet in de volksmond „**Teufels-ohrkissen**“ of „**Drususfelsen**“ (zie voorpagina).

Tegenover de ingang van het Schlosspark staat de **katholieke kerk St. Johannes de Doper**. Zij is met Bentheimer zandsteen gebouwd. De eerste steenlegging was in 1670, en de toren werd in 1895 opgetrokken. Van het info-paviljoen in het

Schlosspark gaan we via de parkeerplaats in noordelijke richting en bereiken na enkele meters een gecombineerd fiets- en wandelpad dat midden door het Schlosspark loopt.

2 Na 600 m: Evangelisch-lutherse Kerk
(Martin-Luther-Kirche)

We komen in de Bahnhofstraße, rijden naar rechts tot in het centrum en verder naar het oosten in de Schüttorfer Straße. Hier bevinden we ons bij de **evangelisch-lutherse Kerk**. Zij werd in 1912

gebouwd. De buitentrap, het portaal en andere gedeelten van het gebouw zijn uit Bentheimer zandsteen opgetrokken. De kerk is een voorbeeld van de toepassing van Bentheimer zandsteen als decoratief bouwelement.

3 Na 1000 m: De oude joodse begraafplaats
We volgen de Schüttofer Straße en de wegwijzers naar de Freilichtbühne. (Openluchttheater) De Schüttofer Straße loopt langs de noordelijke rand van de heuvelrug. Bij het begin van de straat „An der Freilichtbühne“ buigt een smal weggetje rechtsaf naar de **oude joodse begraafplaats**. Deze begraafplaats werd in de 17e eeuw aan de rand van de steengroeve aangelegd. Tegenwoordig vindt men er nog 33 grafstenen. Ze zijn uit Bentheimer zandsteen gehouwen en hebben Hebreeuwse inscripties. Wij gaan terug naar de straat „An der Freilichtbühne“. Zij voert ons door een **gebied van oude „Kuhlen“** (steengroeves). Een muur uit zware

zandsteenbrokken begrenst de straat aan de zuidzijde. Erachter liggen stilgelegde steengroeves. Aan de andere kant, ten noorden van de straat, bevinden zich wild overwoekerde stortplaatsen (steenafval).

4 Na 300 m: Freilichtbühne (Openlucht-theater)

De Weg voert ons verder naar de parkeerplaats van de Freilichtbühne. Hier kan men de **hoge zandsteenwanden** van zeer nabij bekijken. Ze zijn bij de ontginning van de massieve zandsteenbanken ontstaan. Door tussenlagen van zand en klei zijn de banken van elkaar gescheiden. Schuine

lagen en andere sedimentstructuren zijn te herkennen. Opvallend is de roodachtige kleur van het zandsteen die men alleen hier zo vaak aantreft. De steenlagen hellen duidelijk zichtbaar naar het zuiden.

De laatste in bedrijf zijnde steengroeve in „oud-Bentheim“ bevond zich op de plek waar nu de parkeerplaats van de Freilichtbühne is. Hier werd nog tot in de 1950er jaren zandsteen gewonnen en bewerkt. De **Freilichtbühne** werd in 1925 in drie oude steengroeven aangelegd.

Tip voor wandelaars

Een aanrader is een wandeling over de kam van de „Bentheimer Berg“. We volgen de straat „An der Freilichtbühne“ verder in oostelijke richting en passeren de brug over de Bundesstraße (rijksweg). Direct na de brug slaan we rechtsaf en komen na korte tijd op de Kammweg.

(zie wegwijzer Östlicher Rundweg 06,
Wanderkarte Obergrafschaft)

Door de winning van zandsteen zijn in de noordelijke helling van de heuvelrug diepe inhammen en „wilde“ rotsafgronden. Het is een verrassend bizar landschap.

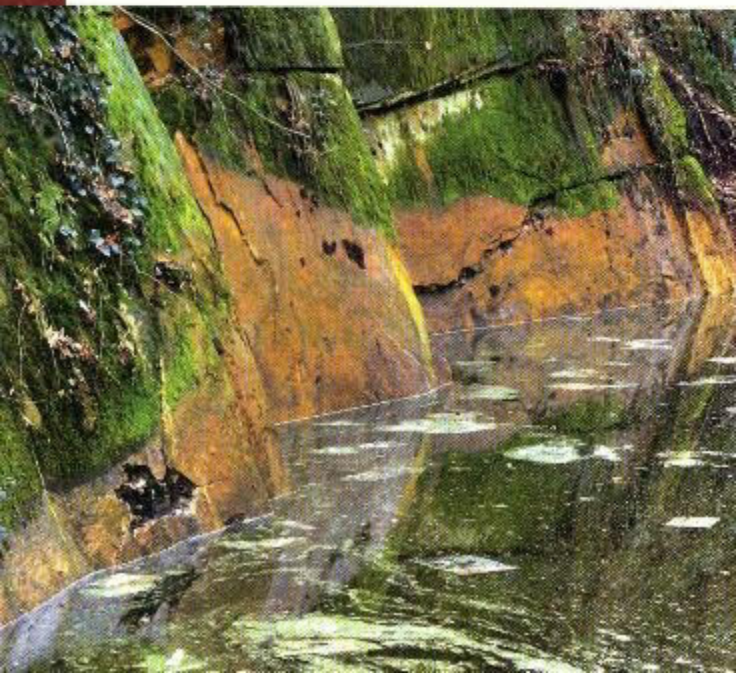
5

Na 700 m: Schlüters Kuhle

Wir verlaten de parkeerplaats, gaan in westelijke richting recht door terug in de richting van de stad en bereiken de straat „Am Kathagen“. Aan de rechterkant voor huisnummer 45 buigt een kleine asfaltweg af die op de straat „Am Wasserturm“ uitkomt. Aan de linkerzijde bevindt zich „**Schlüters Kuhle**“, een stilgelegde steengroeve, genoemd naar zijn laatste pachter.

De zandsteen aldaar rijst in twee tot drie meter hoge imposante banken op. Het is een fijne zandsteen van goede samenstelling, kleivrij, massief en met smalle tussenlagen.

In de oude steengroeve heeft zich een waterpartij gevormd, die als biotoop beschermd is. Aan de overzijde van de straat ontstond een afgegraven stenen gruisberg met een hoog boombestand. De inwoners van Bad Bentheim noemen deze afvalberg „**Rüembült**“ (afvalbult; „Rüem“ = opruimsel).

6

Na 200 m: Mühlenstumpf

Onze weg gaat verder over de hoge kam en de straat „Am Wasserturm“. Wij komen langs een oude, uit vierkante zandsteen blokken gebouwde **Mühlenstumpf (molenstomp)**, die zich op het terrein van de Jeugdherberg (DJH) bevindt. Hij draagt het uit zandsteen gehouwen wapen van de Graven zu Bentheim. De Mühlenstumpf is het restant van een windmolen die in 1734 gebouwd werd en tot het einde van de 1920er jaren in bedrijf was. Door beschietingen van geallieerde troepen op paasmaandag 1945 werd de molen in brand gezet. De gerestoreerde Mühlenstumpf wordt tegenwoordig als recreatieruimte van de jeugdherberg gebruikt.

7

Na 350 m: Landständigehaus

Verder gaat het naar het „**Landständigehaus**“ (huis Nr. 12), gebouwd in 1762. Hier kwam de vroegere Bentheimer Landtag (1753-1804) bij elkaar. Van 1885-1945 was het gebouw de residentie van de Landraad van het gewest Grafschaft Bentheim. De sokkel van het huis en de kozijnen van de vensters zijn van zandsteen. Opmerkelijk is het portaal met de in barockstijl verfraaide omlijsting van het bovenlicht.

Schuin tegenover staat het huis van de „Diakonische Dienst“ (bestuur). Dit **historisch bouwwerk** (bouwjaar 1819) kan als een typisch voorbeeld van een Bentheims burgerhuis uit de eerste helft van de 19e eeuw worden beschouwd. Sokkel, trap,

raam – en de uromlijstingen zijn uit Bentheimer zandsteen gemaakt. Aan de voet van de trapopgang ligt een grote zandsteenplaat. Tot in het midden van de 1920er jaren werden zulke platen in uren lange, moeizame handarbeid met kleine zandsteenstukken glad geschuurd.

Op de tegenover gelegen parkeerplaats van de Grafschafter Volksbank

bevindt zich een gerestaureerde oude Sandsteinbrunnen (zandsteenwaterput). Vroeger waren er in Bentheim talrijke van dergelijke putten. Zij dienden voor de openbare waterverzorging van de bevolking tot de inrichting van een centrale watervoorziening rond 1905.

Direct achter de put staat een hoge **muur uit zware zandsteenbrokken, gebouwd op een oprijzende rots**. Achter de muur bevindt zich een kleine steeg. Opmerkelijk is de uitgeholde zandstenen **regengoot**.

8 Na 350 m: Burcht Bentheim

Wij komen in het centrum (raadhuisplein) en bereiken rechtdoor via de Schloßstraße de **stedelijke VVV** en de **Burcht Bentheim**.

De Burcht Bentheim werd op een circa 90 m hoge zandsteen rots gebouwd en bestaat voor het grootste deel uit Bentheimer zandsteen. De oprijzende rots aan de voet van de toren is duidelijk te herkennen. De burcht werd voor het eerst in 1116 in de oorkonden vermeld. Het hele burchtcomplex en de binnenruimtes zijn de moeite van het bekijken waard. Een afzonderlijk bezoek is aanbevelenswaardig.

Het terrein ten zuiden van de burcht heet „**Herrenberg**“. Deze plek was eveneens een oude steengroeve die deels met steenafval opgevuld is. Aan de oostkant is de rots vrijgelegd. Een skulptuur, de „**Kuhlkerl**“, herinnert aan de stenhouwers van vroeger.

9 Na 250 m: Huis Stoltenkamp

We blijven in de Schlossstraße en komen bij het „**Haus Stoltenkamp**“ (ca.1780), een representatief burgerhuis met een uit zandsteen opgetrokken toegangspoort. Het behoorde tot de gepriviligeerde huizen die de Graven zu Bentheim vanwege bijzondere verdiensten van elke belastingplicht vrijgesteld hadden. Het huis kreeg dan ook de naam „De vrijheid“.

Direct achter het huis Stoltenkamp buigt de Heeresstraße naar links af. Er wordt gewezen op de grote muur met gestapelde stenen uit Bentheimer zandsteen aan de linker straatzijde. Tot de tweede helft van de 19e eeuw was de Heeresstraße een onderdeel van de verkeersweg Amsterdam-Berlijn.

10 Na 250 m: Huis Westerhoff

Onderaan de Heeresstraße ligt het „**Huis Westerhoff**“, een Bentheimer akkerburgerhuis uit 1656. Het is een vakwerkhuis met ankerbalken betimmering. De sokkel bestaat uit Bentheimer zandsteen, en de vloer is met zandsteen platen geplaveid. Huis Westerhoff werd in

1989/1990 gerestaureerd. Het is tegenwoordig een huis voor beeldende kunst, artistieke activiteiten en traditioneel handwerk.

11

Na 250 m: Nieuwe joodse begraafplaats

Wij verlaten de Heeresstraße, slaan rechtsaf en steken bij de verkeerslichten de weg over. Wij gaan rechtdoor in de Hilgenstiege en komen na enkele meters aan de rechterkant bij de **nieuwe joodse begraafplaats**.

Deze werd in 1874 ingewijd. Men vindt hier 45 grafstenen. Hun inscripties zijn overwegend tweetalig (Duits/Hebreeuws). Bijna alle grafstenen zijn uit Bentheimer zandsteen gehouwen, vele ervan zijn kunstzinnig vorm gegeven, in de stijl van hun tijd. De laatste begrafenis vond hier in 1931 plaats.

12 Na 500 m: Ritterstein
Wij keren terug naar de Hilgenstiege en buigen rechtsaf de Gildehauser Straße in. Voor de spoorwegovergang van de Bentheimer Eisenbahn (Spoorwegen) buigt een weg aan de rechterkant af die voert naar de westkant van een hoog oprijzende zandsteen rots, de „**Ritterstein**“ (riddersteen) genoemd. Hier werd vroeger eveneens zandsteen gebroken. Duidelijk is ook hier de overhelling naar het zuiden van de steenlagen te zien.

13 Na 600 m: Gut Langen
Wij keren terug naar de Gildehauser Straße. Deze is gedeeltelijk met oude kasseien geplaveid. Aan de rechterkant zien we het „**Gut Langen**“ (**Landgoed Langen**). Het statige huis is rond 1800 uit Bentheimer zandsteen gebouwd. Honderd jaar later werd het aanvankelijk één-verdiepinghuis met een étage uitgebreid. Bezienswaardig zijn de toegangspoort en de zandstenen muur voor de westelijke ingang (verdere toegang voor toeristen is niet mogelijk).

Wij bereiken nu het heel mooi gelegen **vakantiepark Bad Bentheim** (Roompot) en het zwempark (natuurbad, saunalandschap, recreatie- en overdekt **zwembad**).

De zandsteenroute voert nu naar de deelgemeente Gildehaus.

14 **Na 1700 m: Vos-Kuhle**
De Gildehauser Straße volgend bereiken wij de Düstere Stiege. Wij bevinden ons in het beschermd waterwingebied Hagelshoek.

De Düstere Stiege komt uit bij de Wasserwerkstraße. Wij slaan rechtsaf en na enkele meters buigt de straat „Am Nordhang“ linksaf. Hier begint in Gildehaus het gebied van de vroegere steengroeve. Een ervan is de „**Vos-Kuhle**“, genoemd naar de laatste pachter. Zij begint ten westen van een paardenwei. De steenwinning werd tot in de tweede helft van de 19e eeuw bedreven. De „Kuhle“ vulde zich met grondwater

en moest daarom opgegeven worden. Zij is in de loop der tijd in een natuurlijk, idyllisch meertje veranderd.

Bentheimer zandsteen als opslaggesteente voor grondwater

In het gebied Hagelshoek tussen Bad Bentheim en Gildehaus bevinden zich omvangrijke grondwaterreservoirs. Zij verzamelen zich in de holten en sleuven van de ondergronds verlopende zandsteenrots. Neerslag die in de aardbodem doorsijpelt komt terecht in de zandsteenlagen en vult het grondwaterpeil telkens weer aan. De steenlagen werken als een filter en reinigen op natuurlijke wijze het water van de neerslag. De waterinstallatie Hagelshoek zorgt voor de zuivering van het grondwater en voorziet de Obergrafschaft met drinkwater.

15 Na 150 m: Smuddenhoek

Wij bereiken een kleine nederzetting, de „**Smuddenhoek**“. De fundamenten van enkele huizen bestaan uit Bentheimer zandsteen. Sommige grondstukken zijn met zandsteenmuren omringd. Toen de nabij gelegen steengroeves nog in bedrijf waren, bevond zich hier ook een smederij, waar de steenhouwers hun gereedschap lieten scherpen en weer op orde brengen.

16 Na 400 m: Romberg

Wij bereiken de Waldseiter Straße. Voor ons ligt een met **zandsteenmuren** omringde boerenhof. Wij slaan linksaf en keren daarna onmiddellijk weer rechtsaf naar de „Romberg“, een oude **straat met zandstenkasseien**.

17 Na 400 m hebben we twee mogelijkheden om de route te vervolgen:

a. Wij volgen een links afslaanende asfaltweg en komen bij „**Schraderschen Kuhle**“. De nu volgende kamweg biedt een goed zicht op de steengroeves. Na de tweede slagboom blijven we aan de rechterkant en komen dan direct bij het Geologisch Openlucht Museum.

b. De straat rechtdoor brengt ons na **300 m** naar de enige steengroeve waar tegenwoordig nog zandsteen gewonnen wordt (Firma Monser, Nordhorn).

In de Gildehauser **steengroeves** werd vanaf de 12e eeuw zandsteen ontgonnen. Het Bentheimer zandsteen „Type Gildehaus“ heeft een mooi gelijkmatige lichte kleur. Het naar Nederland geëxporteerde Bentheimer zandsteen was voornamelijk afkomstig van de Gildehauser steengroeves.

18 Na 200 m: **Bornhalm-Kuhle, Geologisches Freilichtmuseum (Geologisch Openluchtmuseum)**

Wij komen bij de „**Bornhalm-Kuhle**“ (ingang aan de linkerstraatkant). Bij de straat is een **oprit met een lorrie** opgesteld, die voor het transport van stenen diende. Een eindje verder aan de rechterzijde bevindt zich het **Geologisch Openlucht Museum**. Een rondgang wordt aanbevolen.

19 Na 550 m: **Brandpütte**

Onze weg leidt naar de straat „Auf den Kuhlen“. Wij steken de Nordhorner weg over en komen na ca. 300 m bij de Rotdornstraße. De straat „Auf den Kuhlen“ verwijst naar een gebied van de vroegere steengroeve, bijvoorbeeld de „**Cölljan**“ (toegang achter het huis Nr. 32).

De route voert verder via de Rotdornstraße naar de „Bernhard-Hagels-Platz“. Hier staat aan de rechterzijde de „**Villa Hagels**“. Voor dit herenhuis (19e eeuw) werd onder meer Bentheimer zandsteen gebruikt. Het werd door

de vroegere Gildehauser burgemeester Hagels gebouwd.

Wij komen dan bij een brandput, ook wel „**Brandpütte**“ genoemd. Deze waterplaats gebruikten de bewoners van het plaatselijke „Mersch“ als waterbron. Hij werd in de jaren 1960 uit veiligheidsoverwegingen volgestort. Tegenwoordig wijst alleen nog de zandstenen inbedding van de bron met de bijbehorende zwenkel op de waterverzorgingsplek.

20 Na 850 m: **Mühlenberg, joodse begraafplaats**

Vanuit Brandbrunnen volgen wij de Ohmstiege, steken de landstraat over, gaan de Milkmannstraße omhoog en arriveren bij de **Mühlenberg** (Gildehauser Höhenrücken).

In westelijke richting nemen we de straat „Am Westhang“ en bereiken na 200 m aan de linkerzijde de **joodse begraafplaats**. Deze begraafplaats van de voormalige joodse gemeente in Gildehaus werd in 1746 in gebruik genomen. De grafstenen zijn uit Bentheimer zandsteen

gemaakt. Tijdens de nazi-geweldsheerschappij (1933-1945) onteerden (grafschennis) de nationaal-sozialisten de begraafplaats, vandaar dat de meeste grafstenen vernield zijn.

21 Na 400 m: Lukas-Mühle (Westmühle)

Wij gaan terug, steken de Milkmannstraße over en vervolgen de weg op de kam van de Mühlenberg. Na enkele meters bereiken wij aan de rechterzijde de „Lukas-Mühle“. Zij werd in 1720 uit gehouwen zandsteen opgetrokken. In de laatste oorlogsdagen van 1945 brandde zij volledig uit. In 1947 werd zij door de kunstschilder Friedrich Hartmann als woonhuis en atelier aangekocht. Tegenwoordig bevindt zich daar het „Friedrich-Hartmann-Museum“.

22 Na 600 m: Oostelijke Molen en Bakhuis
Onderaan de laan van oude kastanjabomen gaan we verder op de Mühlenberg en komen bij de „Ostmühle“ en het bakhuis.

De **Ostmühle** is een kapwindmolen waarvan de romp uit vierkante zandsteenblokken bestaat. De molen draagt het uit zandsteen gehouwen wapen van de Graven zu Bentheim. Zij werd in 1750 in bedrijf genomen, nadat in 1747 een storm de omstreeks 1680 op dezelfde plaats opgetrokken houten „Ständermühle“ verwoest had. Van 1913-1986 was de molen privé-eigendom. Na succesvolle renovatie door de Landkreis Grafschaft Bentheim wordt weer met behulp van windkracht koren gemalen.

Het ernaast staande bakhuis stamt uit de tijd rond 1790 en stond oorspronkelijk op de hof van de familie Hambeck in Quendorf. Het gebouw werd in 1989 door de Landkreis Grafschaft Bentheim aangekocht en ten nutte van de Verkeers- en Verfraaiingsvereniging Gildehaus (VVV) ter beschikking gesteld. Tegenwoordig wordt hier weer brood op traditionele wijze in de steenoven gebakken en tijdens het seizoen te koop aangeboden.

23

Na 350 m: Raadhuis

Wij verlaten de Mühlenberg via de linksaf buigende Mühlenstrasse. Wij bereiken de Neuer Weg en zien na enkele meters het **Raadhuis** van de tot 1974 zelfstandige gemeente Gildehaus. De sokkel en het middendeel van het gebouw zijn uit Bentheimer zandsteen opgetrokken. Het huis werd in 1656 als schoolgebouw van de evangelisch-hervormde kerkgemeente gebouwd. Op de bovenste étage bevond zich de vergaderzaal van de burgers.

Tegenwoordig zijn in het gerestaureerde gebouw in een permanente tentoonstelling schilderijen te bezichtigen van de kunstschilder **Otto Pankok** (1893-1966) die zich in 1936 enkele maanden in Gildehaus ophield. Regelmatig worden bovendien wisselende schilderijen-tentoonstellingen gehouden. Schuin tegenover het raadhuis herinnert een gedenksteen (Bentheimer zandsteen) aan het 700-jarig bestaansfeest van het dorp Gildehaus.

24 Na 450 m: Dorpsfontein,
evangelisch-hervormde kerk

Wij zetten onze weg voort in oostelijke richting op de „Neuer Weg“ en passeren links de „**Villa Hoon**“ en het „**Haus Schrader**“. Het zijn patriciershuizen (19e eeuw), waarvan de bouwers pachters van een zandsteengroeve in Gildehaus waren.

Wij gaan vervolgens rechtdoor naar de **Dorpsfontein**. Hij werd in 1979 op initiatief van de VVV Gildehaus naar aanleiding van de dorpssanering geplaatst. Hij verwijst naar de acht in de parochie Gildehaus gelegen, vroegere zelfstandige plattelandsgemeenten.

Voor ons ligt nu de **evangelisch-hervormde kerk**. De stichting van de parochie Gildehaus gaat tot het jaar 1246 terug. Het westelijk deel van de vroeg-gotische kerk is het oudste deel, en hij stamt uit het einde van de 13e eeuw. De hoog-gotische koorruimte werd in 1480 gebouwd.

De **kerktoren** staat enige meters ten zuiden van de kerk op de Mühlenberg, bereikbaar via de Turmstraße. In zijn huidige aanblik uit de 14e eeuw stammend, werd hij waarschijnlijk reeds in de 12e eeuw als stutstoren en douanestation gesticht. Later werd hij gebruikt als klokkentoren. De benedenverdieping, die door een kruisribben gewelf overspannen wordt, was oorspronkelijk een representatieve vergaderruimte. Vermoedelijk is de toren de kiemcel van de plaats Gildehaus. Kerk en toren zijn zandsteengebouwen.

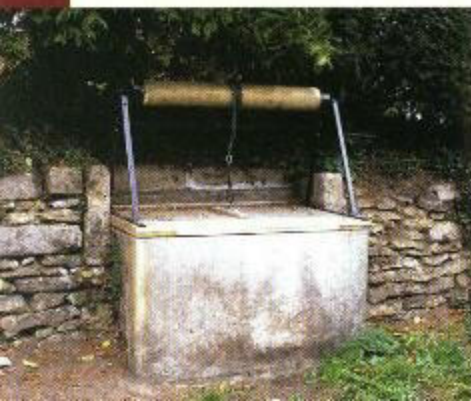
25 Na 150 m: Oude pastorie

Schuin tegenover de kerk ligt aan de Dorpsstraat de gerestaureerde **oude pastorie**. Het gebouw is meer dan 300 jaren oud. In 1928 werd het door de evangelisch-hervormde kerkgemeente Gildehaus verworven en tot 1960 als pastorie gebruikt.

26 Na 300 m: Zandsteenput

Onze route voert verder via de Dorfstraße/ Benteimer Straße. Wij buigen rechtsaf in de Olderstiege. Na ongeveer 50 m ontdekt men direct aan de steunmuur een **zandsteenput met schepinstallatie**. Het was vroeger de enige water-

plaats van dit woongebied (Enderberg) en is ook tegenwoordig nog in het bezit van de omliggende buurtschap.

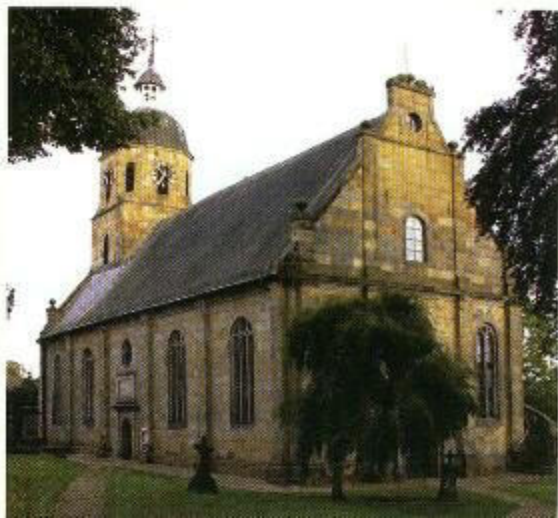

27**Na 4400 m: Bad Bentheimer binnenstad**

Wij verlaten de deelgemeente Gildehaus en buigen linksaf in de Sieringhoeker Weg. Van hieruit heeft men een mooi uitzicht op het Gildehauser ven (moeras- en heidegebied) en het naburige Bundesland Nordrhein-Westfalen.

Wij volgen deze straat, totdat we na ca. 1000 m een splitsing bereiken. Hier buigen we linksaf en komen in noordelijke richting op de „Alter Postweg“. Wij passeren links een nieuwbouwwebied. Tenslotte buigen we rechtsaf in de straat „An der Müst“. Zij voert ons terug naar Bad Bentheim. Over de Leberichstiege bereiken we de Paulinenweg. Wij blijven rechts, passeren het Paulinenziekenhuis en gaan verder tot aan het eerste voetgangers-verkeerslicht. De weg voert ons links in de Lingerstiege en daarna rechtdoor in de Kirchstraße, in de richting van de Bad Bentheimer binnenstad.

Aan de Kirchstraße staat de **evangelisch-hervormde kerk**, een verkondigingskerk in eenvoudige barokstijl (1696) uit Bentheimer zandsteen gebouwd. De kerk is door een oud kerkhof omringd. Enkele zandstenen grafmonumenten zijn van kunsthistorische betekenis.

28 Na 200 m: Schlosspark

Wij gaan in de Kirchstraße nog een eindje verder. Via de steil oplopende Niehausstiege komen we weer bij het raadhuisplein. Van het raadhuisplein voert de weg via de Bahnhofstraße terug naar het **Schlosspark**. Daarmee keren we bij ons uitgangspunt aan het zandsteenmuseum terug.

Tot slot een tip

Aanbevelenswaardig is de bezichtiging van het kuuroord „Thermalsole- und Schwefelbad“ (thermisch zout- en zwavelhoudend bronwater) Bentheim (Am Bade 1) ten noorden van de stad Bad Bentheim. Voor de aanleg van de historische bouwwerken van het Bad werd Bentheimer zandsteen gebruikt: Haus des Gastes (1820), Badehaus (1821), Kurhaus (1850), Brunnenhäuschen.

Ook de parkmonumenten van de voormalige Jachtster (Jagdstern; 18e eeuw) zijn uit Bentheimer zandsteen gemaakt: Pyramide (1710) en Höltingstuhl (1713). De pyramide bevindt zich in het bos ten noorden van de Deilmannstraße; de Höltingstuhl is bereikbaar via de Badrundweg (wegaanwijzing: Badrundweg 03, Wanderkarte Obergrafschaft).

Zandsteenmuseum Bad Bentheim

Openingstijden:

April – oktober; Dinsdag tot zondag van 14.00 – 18.00 uur.

November – maart; Dinsdag tot zondag van 14.00 – 17.00 uur.

(wijzigingen voorbehouden)

Bezoek buiten de openingstijden volgens afspraak

Inlichtingen/aanmeldingen van

groepen en rondleidingen:

Toeristeninformatie Bad Bentheim

Tel.: +49 (0) 5922 / 98330

Zandsteenmuseum Bad Bentheim

Tel.: +49 (0) 5922 / 994277

(bereikbaar tijdens de openingstijden)

Adres:

Zandsteenmuseum Bad Bentheim

Funkenstiege 5 (Schlosspark)

48455 Bad Bentheim

Internet: www.sandsteinmuseumbadbentheim.de

Ostmühle in Gildehaus

Openingstijden:

Voorjaar tot herfst iedere eerste zondag van de maand

van 14.00 – 17.00 uur

(wijzigingen voorbehouden)

Bakhuis in Gildehaus

Openingstijden:

Voorjaar tot herfst op zaterdag

van 10.00 – 12.00 uur en 13.00 – 17.00 uur

(wijzigingen voorbehouden)

Afspraak vooraf voor groepen:

VVV Gildehaus Tel.: +49 (0) 5924/6611 of +49 (0) 5924/233

Verdere inlichtingen:

Toeristeninformatie Bad Bentheim

Tel.: +49 (0) 5922/98330

Geologisch Openlucht Museum in Gildehaus

Auf den Kühlen / Am Romberg,

Bad Bentheim – Gildehaus

Doorgaand geopend

Uitgever:

Förderverein für das Museumswesen

in der Obergrafschaft e.V.

Verkehrs- und Verschönerungsverein (VVV)

Gildehaus und Umgebung e.V.

Vertaling: Alberte en Frans Hennekens